5- जलाशयारामोत्सर्गमयूखः
पत्र · 16 · सम्पूर्ण

1386

11"X6"

२२ जलाशयारामोत्सर्गविधूरवः प्रारंभः पत्रसंख्या ३६॥२२

शिवं

श्री

श्रीगणेशाय नमः ॥ उत्सर्गविधिर्नाम नाममात्रप्रभास्करं । उत्सर्गविषये महानीलकंठेन दर्श्य
ते १ तत्र जलाशयोत्सर्गप्रशंसा विष्णुधर्मोत्तरे उदकेन विना तृप्तिर्नास्ति लोकद्वये सदा २ तस्मिञ्ज
लाशयाः कार्याः पुरुषेण विपश्चिता ३ मनः कूपारामप्रपाकारी तथा वृक्षावरोपकः कन्याप्रदः
सेतुकारी स्वर्गमाप्नोत्यसंशयम् तथा तडागे यस्य पानीयं सततं स्थलं तिष्ठति स्वर्गलोके गति
स्तस्य नात्र कार्या विचारणा नंदिपुराणे यो वापीमथवा कूपं देशे तोयविवर्जिते खानयेत्स नरो या
ति स्वर्गे प्रत्यसंतसमाः विष्णुः कूपारामतडागेषु देवतायतनेषु च पुनः संस्कारकर्ता च लभते मौ
लिकं फलं तथा सेतुबंधरता ये च तीर्थशौचरताश्च ये तडागकूपकर्तारो मुच्यंते ते तृषाभया
त् मौनभिक्षौ च मलैः स्थापकाः पुण्यकारणं भविष्योत्तरे सर्वस्वेनापि कौंतेय भूमिष्ठं मद्दर्शं कुरु कूलानि
नारये कौंतेय यत्र गोभिर्वितृषा भवेत् ५ एतं (समाधिः) धर्मोपान तद्वर्ष्यं तडागादिषु योजयेत् धन्यः सर्वं यापि ज्ञेय
स्तडाग वृक्षमंडितः पीत्वा तोयं च मार्गस्था विप्रमंतिरमंति च पानीयशोधनं कृत्वा हृदे देवनि
र्मिते पुनालकरणात्तत्र स्वर्गप्राप्तिमाप्नोत्यनुत्तमां महादेवपूरे हि त्रिविधे वे फलं देवीपुराणे पूर्वमासिद्धं
यत्कृतं वा तस्योद्धारं पूथ्वे पिवा न पूर्वं व्ययं कुर्यात् तत्र देवालयप्रासादं कृतं भवपुद्रलोके तथा
पापासादितं भवम् वापवंवापि देवस्य भवद्द्वायतेकृतम् वराहमिहिरः पुष्टिं मूर्तिं पुत्रहानिश्च
र्द्धीनाशं मृत्युमेव दशा वापाधाम किंचित्सौख्यं दिक्षु पूर्वादिकुर्वीत कूपो मध्ये गेहमर्थक्षयं चेत्यादि

जलाशयारंभकालो विष्णुधर्मोत्तरे स्थिरे लग्ने स्थिरांशे च कर्तुः श्रेष्ठोपचयान्विते तथा चन्द्रस्य सौ
म्याग्रहाः केन्द्रत्रिकोणेष्वाप्यमार्गवः पापश्चोपचयस्थाने तस्मिन्काले प्रवेशनं प्रासादे चै
वमेव स्यात् कूपवापीषु चैव हि इति केन्द्रनाम प्रथमचतुर्थसप्तमदशमाख्यं त्रिकोणं नवपञ्चमं उपचय
स्थानं ३।६।११।१०।८ स्थानेष्वप्येवं वराहसंहितायां ध्रुवमृदुमूलविशाखा [illegible] ब्रह्मवरुणं तथा
श्विनं हस्तं शस्तानि [illegible] जलाशयोत्सर्गकालो भविष्यो
त्तरे तस्मिन्सलिलसंपूर्णे कार्त्तिके च विशेषतः तडागस्य विधिः कार्यः स्थिरनक्षत्रयोगतः
पुनपः कैश्चिदित्युक्तं तिष्यतीते चोत्तरायणे न कालनियमस्तत्र सलिलं तत्र कारणं दीपिकायां ०
मार्तण्डेन्दुडुशुद्धौ गरजिदयने माघबहुल स्वशुक्ले मूलाषाढेन्दुरात्रिश्रवण [illegible] पौष्ण
[illegible] मैत्रे [illegible] च पूर्णा मदनरविविते [illegible] तापप्रतिष्ठा [illegible]
[illegible] दिने कालशुद्धौ [illegible] मार्तण्डः सूर्यः इन्दुश्चन्द्रः उडु नक्षत्रं एतेषां शुद्धिर्बलं गरजिद्विष्णुः त
स्यायने प्रबोधे [illegible] हस्तः पौष्णं रेवती [illegible] मैत्रमनुराधा ब्राह्मं
रोहिणी पूर्णा ५।१०।१५ मदनरविविति [illegible] १३।६ [illegible] बुधः शितः शुक्रः वह्नि [illegible] संक्रान्ति
मेदेन [illegible] वापीकूपतडागानां तस्मिन्काले विधिः स्मृतः शुभदिने शुभनक्षत्रे

कर्कटे पुत्रलाभश्च सौख्यं तु मकरे भवेत् मीने च शोर्धलाभश्च कुंभे च सुखवहृदकं वृषे च मिथुने च
वृश्चिके च जललंभवेत् पितृ तृप्तिस्तु कन्यायां तुलायां शाश्वती गतिः सिंहो मेषा धनुर्ना (?) श्च ज
लस्य हिजयप्रगति त्रयत्रावसं गृहे वर्ज्या वर्ज्या वोः पृथिवी कलप्र संवत्सरे सिंहमकर स्थ वृह
स्पतावस्तमिते वा लेव द्धभा गौरा शुक्रे च वक्रे तु चाति रिक्ता पञ्च तीर्थी तिथि सिमलमासे क्षयमासे
ऽपि दिन क्षय वृद्धि तिथि क्षेत्र यमदिना दो मूके प्राश्य तुला घृत दो वैच वर्ज्याः उत्तरायणे माघफा
ल्गुने चैत्र वैशाख ज्येष्ठाषाढान्यतम मासे शुक्ले वि शुद्धा वय न वय पि वृद्ध न्यामी नु धनुर्न्यतम
संक्रान्तौ शुक्लपक्षे द्वितीया तृतीया पञ्चमी सप्तमी दशमी त्रयोदशीमास्य मान्यतम तिथौ वा तिंमंग
लान्यतम वारे शुभे कृत्तिका पुनर्वसु श्लेषा पूर्वाफाल्गुनी धनिष्ठा वा व्यतिरिक्त नक्षत्रे शुविकुंभाति
गंड व्याघात वज्र व्यतीपात परिघ वैधृति व्यतिरिक्त योगे शुक्लतारा विशुद्धे शुभग्रहकुडशि
न पक्षे चन्द्र निरीक्षिते लग्ने जलाशयोत्सर्गः कार्य इति वृद्धयागः पुरि शिष्टः ततो
वाड लो विधिवा पोषण कुपतडाग यज्ञे वाख्यास्या मः पूर्वेऽयि कर्लेशुभेन हर्षे आर्यं दि
निमास्यावस्था पूर्व लोउदक पूर्वलो वाउदकेस मीपे रत्नमय सभा धा पवृहल चंडं प्रदापि
ता पात्र माणतं कृत्वा आज्य तीर्थ उत्पाद् समुदग्जेष्ठ इति पूर्वपं ततो हविरवस्थापित्

भरणी

पंक्ति

2

हिं कृत्वा तीव वसुपत्नीव सूनां वत्सम मनि पश्चतीमन सा भ्यागात् इत्यस्य ऋषि मां प्रयोग प्रवृत्तं साक्षं ताम हतेसोम गायत्र

कर्मणि सा र विः

तत्वा प्राश्नि इत्यस्य वं दमान इति पंचार्थं नो प्रश्ने वृद्धुलस्य विद्यानिति हे॥ इमं मेवद्धुलस्य चोति च
नदा स्विध कृत्वं च नव मंत्र वै प्राश्नाः ब्राह्मणा प्राप्तस्त स्मात् पाने व भिजुंहोति मार्जनीते धेनुस्ता तार
रवेत् प्रवृत्ति पुण्याहमन्त्र मंत्र पूतं इदंपवित्रं सलिलं कुण्डवखण्डाः पूता प्रमत्ताः संतुति १८ ३
सम मंता तार वंती कुण्ड तीर्थाभिषेकं लोकालोकान्तरे तीर्थ ते च ते ति प्रच्छाय स्वर्णलिप्ता
रध्व उत्तीर्थाय प्राग् प्रस्मान्मातरः शुन्धयं ति न पथापराजिता वा दिष्णुन्यापये तत्सूर्व वरुणा प्रा
पती ऋषि मूणा इति हिं कृत्वेति चेत् हिं कृण्वती वसुपत्नी वसूनामिति स चैतत् कंठे कं च न शृंगी
सपद्यं जां रो प्यखुरां कांश्यो पदोहनां विप्राय दद्यादितरं वा धनं ब्राह्मणं न तद्वत्स गौ कुण्डान्तं देव
पितमनुष्याः प्रीयंतामिति प्रीति वत्सं त्रयाह शेन को ब्राह्मणान भो जयित्वा स्वस्त्ययनं वाच
येत् इति संक्षिप्ता जलाशयोत्सर्ग विधिः ॥०॥ ॥०॥ ॥ विस्तरतस्तु मात्स्ये स्कन्दे तजन्महाकाहोतस्मा

पो॰ १॰ नादि बुधो विधिः प्रत्नोच्छित्ति हसो द्वावपद्यते च तथान्यत्र ब्राह्मणं कं सुम पदं प्रतीते चोक्तवा
पलो पुण्येहि विप्रकल्पितेन कृत्वा पुण्याह वाचनं प्रागुदक् प्रवणे देशे तडागस्य समीपतः चतु
र्हस्तां त पावेदीं चतुरस्रां चतुर्मुखीं चतुर्हस्तेति मेडपं त्रिभागव्यापिन्दिक्षु सिद्धां तथा लये तु तस्मा
नादि प्रतिष्ठायां पश्चिमे प्रमसन्निभे तत्र तं पश्चिमेति वेदिनाम तद्वतां तु त्रिप तुप्प सप्नव पमे

कार्य ततः समागतेन पूर्वमेवोक्तां मंडपक्षितिं शोधयेत् दानमपूर्वेण तथा वेदहस्तः स्यात् मंडपश्च यत्नुर्मुखः
पश्चिमे तडागस्य समीपे इत्यविशेषेणोक्तं तथापि मंडपादि तडागात् प्राच्यामुदीच्यामीशान्यां वा प्रती
च्यां वा कार्यः तडागात् पश्चिमे पूर्वे ईशान्यामुत्तरे प्रिया रुद्रदेव तु मंडपः कार्यः सर्वलक्षणसंयुतः
इति चंद्रनारदीति साम्प्रदायिकाः रुद्रत्रिविशेषाभिधियो तडागपालीप्रतीर्येतु मंडपं कारयेत् शुभम्
वेदाश्च पश्चिते गर्तारत्निमात्राः स्वैमेखलाः नवसप्ताष्टपंचपानिवक्रान्तापात्मज गर्ताः कुंडानि
योनि इति वक्रे येषां तेषां नीवक्राः नत्र सप्तदशे ईशानकोणस्य मध्यांशेन कार्यं उपसंजातविरोध
तथा तद्वाधत्वैव न्याय्यत्वात् वितस्तिमात्रो योनिः स्यात् बहुसप्ताङ्गुलविस्तृता गर्तोपरि तत्रमानेन
सुविस्तृतपर्वोच्छ्रितमेखलाः त्रिपर्वोच्छ्रिता सा ग्लोच्छ्रिताः सर्व तत्रस्य सवर्णा स्युः पताकाः ध्वज
संयुताः सवर्णा इन्द्रादिलोकपालाः रुद्रस्य स्यो कुबेर ब्रह्मच हस्ता द्वाभवा नितु मंडपस्यापितिदि
क्षुं द्वारा स्यैता निकारयेत द्वाराणि तोरणानि केचित् पश्चोक्तमपन्नुपुक्तं तदाय तोरणान्य
पिद्वारकायमसान्येते षांद्वारंगत्वात् शुभास्तु त्राषहेता ते द्वारपाला स्तम्भाश्च वे रुद्रो तु जापकाः
कार्यो ब्राह्मणा वेदपारगाः सर्वलक्षणसंपूर्णा मंत्रवंतो जितेन्द्रियाः कुलशीलसमायुक्ताः स्या
पकः स्याद्विजोत्तमः स्थापको गुरुः प्रतिगर्तं तु कलशान् पञ्जा पञ्चरत्नानि पल्लवान् पालन्तु ...
नाम्नापानेन तु विस्तरे प्रतिगर्तमेकैकः कलश इति हेमाद्रिः वचनात् प्रतिगर्तं पदार्चा प्रतिकुं

यद्देवादेवाहेडनं देवासश्चकृमा वयं ॥ अग्निर्मा तस्मादेनसः विश्वान्मुंचत्वंहसः ॥ यदि दिवा यदि नक्तमेनांसि चकृमा वयं
सूर्यो मा तस्मादेनसः विश्वान्मुंचत्वंहसः ॥ यदि जाग्रद्यदि स्वप्न एनांसि चकृमा वयं ॥ वायुर्मा तस्मादेनसः

नतत्र हेमन्ते पत्र गर्भे चतुर्मुखं चतुरस्रं च परितो ... महान्तमेव
... ततः सर्वान् ... विचक्षणः ... मार्जनं ततः
... सर्वलोकानां
भूतग्रामं ... ततः ... एवं ... स्नानं ...
च ... ततः ... आचार्य ... पूजयेत्
... यजुर्वेद ... सामवेद ... मे ... दक्षिण ... यज
... ऋग्वेद ... सर्वान् ... होता ... जाप्येन ...
एवमादि ... तान् सर्वान् ... मंत्र ...
... वेदः ... लोकपालेभ्यो ...
... पूर्वं ...
... दक्षिणेन यजुर्वेदः ...
... साम च वामदेव्यं ...
... ॥
... जपेरन् मनसा ...
... वाल्मीकि ...
... नमस्ते ... जातवेद ...
... नाम ...

त्रयस्त्रपदइति तु सम्यकृततस्तनेकवर्णाः स्युर्वलयः प्रतिदैवतं गन्धाद्यर्चाः पृष्टिपे भूमौ गंधानुमंत्रयिचक्षणः
गंधद्वारेति मात्रेण यूपः स्यान्नद्यस्तु हस्ताधिनिर्मितः यजमानप्रमाणो वा संस्थाप्यो भूतिमिच्छता स चाष्टास्रप्यु
डापघालधृतः कार्यः चषालं पुंडापिदत्तस्वर्गं मालमध्यपवमवर्षविशेषो मनसि स्थ कदंवाश्वत्थपालाशवैकं
स्यात् कतमवः शुभः पूद्रुस्वरूपा निर्दिष्टः प्रागद्वारत्वदीपदेगि त्रैवर्णिकानां कदंवादिनियमस्त्वसमुद्रस्यानियम
इत्यर्थः नन्विस्वनवस्यौतेनारदीये तडागोत्तरत्वस्य पूर्वस्यानं प्रकीर्तितमिति पूर्वकुंडेषु प्राग्द्वारपमाश्रा
वारितेव नीरे दृश्यइति स्वनारायणः जलाशयमंडपान्तराल इति केचित् इत्यनेनुनिग्राततस्यन्यसेयूपं वर्षोद्दितमि
तिपरे एतत्पक्षत्रयं मूलं विमृश्य कार्यं हेमालंकारिणः कार्याः पंचविंशतिसंख्यकः कुंडलाढ्यः चहेमानिके नि ८
पूरकइत्यादिनि च नपांत्रलीपविशालिनाग्निविधानि च सर्वपेपु समं सर्वान्गंधाद्यर्पैर्द्रव्यैस्ततः
७२ इधाष्टकवनसंहृत्य सामनद्याप्रियपरिपं सौवर्णौ कूर्ममकरौ राजतौ मत्स्यडुंडुभौ ताम्रौ कुलीरमंडूकौ आ
त्रिपर यसः शिशुमारकः डुंडुभो राजिलः निर्विषसर्पः कुलीरः कर्कटः कूर्मादयः सप्तमेवेधानाडुडमंडलगंधासा
घाः एवमासाद्यतान्सर्वान् प्रासादेवविशेषतः शुक्लमाल्यांवरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः सर्वौषध्युद
कैः स्नातः स्नापितो वेदपुंगवैः यजमानः सपत्नीकः पुत्रपौत्रसमन्वितः पश्चिमं द्वारमाश्रित्य प्रवि
शन्मंडपं ततो मंगलशब्देन भेरीशंखादिःस्वनेन च द्विजसामंडले कुर्यात् पंचवर्णेन तत्र यत् षोडशारं

...महेन्द्रनवदलमोमध्ये च॥

सहस्रानीय कुंभेषु प्रक्षिपेत् प्रत्यक्तां तथा तेषु नाना चैव रत्नानि गंधान् गुग्गुलमेव च स्नपनं तस्य कर्तव्यं पू
र्व मंगलसमन्वितैः मंगलाः पल्लवाः पूर्णकुंभमहामंत्रैरेवं कृत्वा विधानतः स्नपनं च सूर्यं दत्वा प्राकृत्या पूर्व
दक्षिणे कृत्वा माह एवं क्षणमतीवाद्यविधिदृष्टेन कर्मणा ततः प्रभाते विमले संजाते पंगवांशतमथवा
ल्लेलोम्नः पुरतत्र्यमष्टपञ्चपंच वा पुनः पं पाश्चात्यामष्टविंशत्यं पंचविंशतिं वा पुनरपीति ततः सोवत्स
हे प्रोक्षितेभ्युदकुं लग्नेषु गोमंत्रेण वेदघोषैः सगांधर्वैः वाद्यैश्च विविधैः शुभैः कनकालंकृतां कृत्वा
तत्र गामवतारयेत् सा वत्सा देवज्ञाः ॥ सामगायगो दद्यात् सामगायणत्वा पुर्णपते सामगः प्रकृतए
वाग्नेयान्नाथानां जलाशयं पवित्रत्नां सूत्रेण परिवेष्टयेत् प्राचीमारात्प्रसोपय रीपं परमात्मसमन्वितम्
ततो निक्षिप्य मकरं मत्स्यादींश्च सर्वतः घटं तां चतुर्भिर्विप्रैः वेदवेदांगपारगैः महानदीजलो
पेतं दध्यक्षतविभूषितं उत्तराभिमुखो भूत्वा जलमध्ये तु कारयेत् आपोहिष्ठेति नस्नात्वा पुनर्मा
मित्रियेति वा आपोहिष्ठेति मंत्रेण क्षिप्त्वा गामा पंचमंडपं आथर्वणेन पाल्तो देवी रित्यस्यामृचि गी
तं पुत्र विशेषेण मध्ये सामान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं जलं रमंतु सर्वभूतानि स्नानपानावगा
हनैः एवं जलं जले क्षिप्त्वा पूजयेज्जलमातरः तोय्याकर्मकृतः सर्वे कुशलानि च पूजयेद्दिति पुज
यित्वा सदस्यांश्च बलिं दद्यात्समंततः सदस्याग्नृत्विजः समं ततो मंडपस्य पुनर्दिनानि हात व्याप

चन्द्रादित्यनिमन्त्रमाः होमस्तु पूर्वोक्त एव प्रत्यहमावर्तनीयः चतुर्थीकर्मप्रवर्तयं देशान्तरापि शान्तितः दक्षिणाप्रु
क्तां दूलवद्ग्लं संस्कारे लातः कृत्वा तु पञ्चगव्यावालपञ्चोपचारलोनि च अस्थिगत्यर्थं सुसमे दत्वा मंडपं विभजेत्ततः सो
जयेत्तु यथाशक्त्या पंचाशच्चाय विंशति हेमजानौ चप्राप्या च स्वाप्य कुम्भानि वेदवेत ततः सहस्रं विप्राणां गुण्यवा
कशतं तथा एवमेव तु गोहोमं नागनागविधिज्ञ प्रयान्ते कूपवापीषु सर्वासु तथा पुष्करिणीषु च एवमेव विधिर्दृष्टः
प्रतिष्ठासु तथैव च सर्वासु वर्तुले चतुरस्रादिषु मंत्रतस्तु विशेषः स्यात् प्रासादोद्यानभूमिषु प्रासादेषु तु सप्त
दृष्टः उद्यानेषु न स्यादिति देवता तन्मंत्रतो विशेषस्तु सर्वः एवं प्रसङ्गादुक्तं विधिर्दृष्टः स्वर्गमपा [illegible] दर्शन
च विंशतेः तत्र होतृजापकद्वारपालानां चतुष्टयं चतुष्टयं गृह्णीयादिति ब्रह्मोदकोत्सर्गः होमादिदक्षिणान्तं मयाद
मिति केचित् [illegible] कुर्वन्ति वक्तव्यं चित्तशालोदहतेन मेः पुष्करिण्यां लक्ष्यितं तोयं गुणितं समस्ते
शरत्काले स्थितं पर्जन्यात् [illegible] फलम् वाजपेयातिरात्राभ्यां हेमन्ते शिशिरे स्थितं अश्वमेधसमं प्रा
हुर्वसन्ते समये स्थितं ग्रीष्मेपि च स्थितं तोयं राजसूयाद्विशिष्यते एतान् महाराज विशेषधर्मान् करोति यो
ग्रावनेष्ठुदबुद्धिः स याति दिव्यं विमलं परमं कल्पानेकान् दिवि मोदते च अनेकलोकान् समतीत्य दिव
च्युतोपि राज्ये धनवान् भवेत्सहैव विप्राः परमं पदं तन्नयन्ति तद्योगबलेन भूयः ॥०॥ इति जलाशयो
त्सर्गविधिः ॥०॥ अथ जलाशयोत्सर्गप्रयोगः अधिवासनदिने पूर्वाह्ने कृताह्निकस्नानभोजनोऽधि
वासनदिने पूर्वाह्ने कृताह्निकस्त्रीसकलपापक्षयपूर्वकद्रव्यागमनानन्तरं कल्पकालावधिक

द्युलोकभोगपूर्वकपरार्द्धकालावच्छिन्नमहत्तपःप्रमितिलोकांगनासहितसल्लोकगतभोगोत्तरवैरू
प्य परमपदप्राप्तिकामः श्रीमद्भुजनालाधारपीठसमर्गीकरिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजास्वस्तिवाचनमातृ
वसोर्द्धारापूजाभ्युदयिकश्राद्धं कृत्वा ऋत्विग्वरणं सामान्यप्रयोगोक्तरीत्या कुर्यात् ततऋत्विजश्चतुर्दिक्षु तिः
ॐपूर्वे होतारः ॐदक्षिणे ब्रह्मकाः ॐपश्चिमे द्वारपालकाः इति पठ्यात्मव्ययात्मत्वाएतेगन्धाक्षतेनिवर्तयोदकावा ॐपुरस्य
शक्रादिकोणदेवा ततस्तानभ्युक्ष्यपूर्वकदक्षकुंडलमालावस्त्रादिना पूजयेत् द्विगुणमूल्ये करकणकुंडलादि
दद्याद्देवमन्त्र ततोमंडपप्रवेशः स्वास्त्यपूजामंडपपूजा ॐअग्निस्थापनोत्तरं ग्रहवेदिलिखितवर्त्तुलमंडलमध्ये
स्थापनं ग्रहानपूजयेत् तत्रकर्णिकायां मध्ये मंडपे सूर्यं ॐआग्नेयपत्रे चतुरस्रे सोमं दक्षिणपत्रे त्र्यस्रे
भौमं ईशानपत्रे बाणाकारं बुधं उत्तरे दीर्घचतुरस्रे गुरुं पूर्वे पंचकोणे शुक्रं पश्चिमे धनुषि शनिं
नैऋते शूर्पाकारे राहुं वायव्ये ध्वजाकारे केतुमिति ततः तन्मंत्रैरधिदेवताप्रत्यधिदेवताविनाय
कादीनपंचावाहयेत् तन्मंत्रास्तु सामान्यप्रयोगेबोध्याः ततो मंडलपूर्वादिदिक्कुलशेषु इंद्रा
दीनावाहयेत् तथाहि त्रातारमिंद्रं ॐ एह्येहि सर्वामरसिद्धसाध्यैरभिष्टुतो वज्रधरामरेश संवीज्य
मानोप्सरसांगणेन रक्षाध्वरंनो भगवन्नमस्ते ॐ इंद्र इहागच्छ इह तिष्ठ इत्यावाह्य गजस्कंधसमा
रूढं वज्रहस्तं महाबलं ॐ शक्रांहविस्वामिसयज्ञेऽस्मिन् पूजये प्रतिगृह्यतामिति पूजयेत् एवमाग्नेयकोणे ऽग्नि

वसावलोमंभुजतसमारुजुड्जाहवि: ... तेजोवताः ... ज्ञानंत ...
वमंहस्त ... दूतां ... कृत ... ग्नि ... महाबल ... इति ...

॰अग्निं दूतं एह्येहि सर्वामरहव्यवाह मुनिप्रवीरैरभितोऽभिजुष्ट तेजोवता लोकगणेन सार्द्धं गृहाण पूजां भगव
न्नमस्ते ॰ अग्ने इहागच्छ इह तिष्ठेति ॰ अग्निमावाह्य धाम्नि स्तं ज्वलद्रूपं ध्यात्वा ... हवि भुंजे ॰ पूजानामि
ति पूजयेत् याम्यकुंभे यमाय सोमं एह्येहि वैवस्वत धर्मराज सर्वामरैरर्चित धर्ममूर्ते शुभाशुभानंदशु
चामधीश शिवाय नः पाहि मखं नमस्ते ॐ यम इहागच्छ इह तिष्ठ ॰ यममावाह्य महामहिषमारूढं दंडहस्तं
महाबलं ॰ ध्यात्वा ... इति पूजयेत् नैर्ऋत्यकुंभे ... एह्येहि रक्षोगणना
यक त्वं विशालवेतालपिशाचसंघैः ममाध्वरं पाहि शुभाधिनाथ लोकेश्वरस्त्वं भगवन्नमस्ते निर्ऋते
इहागच्छ इह तिष्ठेति ॰ आवाह्य नीलांगं ... शवारूढं खड्गहस्तं महाबलं ॰ ध्यात्वा ॰ नामभिः पूजयेत् पश्चिम
कलशे ... एह्येहि यादोगणवारिधीनां गणेन पर्जन्यसहाप्सरोभिः विद्याधरेन्द्रामरगीयमान
पाहि त्वमस्मान् भगवन्नमस्ते वरुण इहागच्छ इह तिष्ठेति ॰ आवाह्य मकरस्थं महाबाहुं देवदेवं ...
॰ ध्यात्वा ॰ इति पूजयेत् वायव्यकलशे ... एह्येहि यज्ञे मम रक्षणाय मृगाधिरूढः सह
सिद्धसंघैः प्राणाधिपः कालकवेः सहायो गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते वायो इहागच्छ इह तिष्ठेति
॰ आवाह्य मृगस्कंधसमारूढं ध्वजहस्तं महाबलं ॰ ध्यात्वा ॰ इति पूजयेत् उत्तरकुंभे ... एह्ये
हि यक्षेश्वर यज्ञरक्षां विधत्स्व नक्षत्रगणेन सार्द्धं सर्वौषधीभिः पितृभिः सहैव गृहाण पूजां भ॰

सोमेहागच्छेहातिष्ठेत्यावाह्य दशाश्वरथमारूढं गदाहस्तं महाबलं ग्रहाण॥० पूजयेत् ऐशान्यकुंभे तमी

शानं एह्येहि विश्वेश्वर नस्त्रिशूलकपालखट्वांगधरेण सार्द्धं लोकेश यक्षेश्वर रक्ष्यसि ह्यध्वरं महागम्॥१०॥ॐ

ईशानेहागच्छेहातिष्ठेत्यावाह्य वृषस्कंधं समारूढं शूलहस्तं त्रिलोचनं ग्रहाण हं० तामितिपूजयेत्

निऋतिवरुणकुंभयोर्मध्ये कुंभे ॐ अनन्त एह्येहि पातालधरामरेन्द्र नागांगनाकिन्नरगीय

मानायक्षोरगेन्द्रामरलोकसंघैरनन्त रक्षाध्वरमस्मदीयं ॐ अनन्तेहागच्छेहातिष्ठेत्यावाह्य नि:

शेषवज्रगदापाशशंखपद्मगलोचितं ग्रहाण हं० तामितिपूजयेत् इंद्रेशानमध्यकुंभे ब्रह्माणं

एह्येहि सर्वाधिपते सुरेन्द्र लोकेन सार्द्धं पितृदेवताभिः सर्वस्य धातास्यमितप्रभावो रक्षाध्वरं नः सत

तं नमस्ते ब्रह्मन्निहागच्छेहातिष्ठेत्यावाह्य श्वेतहंससमारूढं पद्मयोनिं जगद्गुरुं ग्रहाण॥० तामि

तिपूजयेत् ॐ अनन्तं तद्ब्रह्मलोः कलशाभाव प्रदेशे ॐ ध ऊर्द्ध्वदेशाय स्वाहा हनं ततो मंडलमध्ये पंच

रत्नसौवर्णधूम्र मिमकररजतमस्य कुंकुमताम्रकुलीरमं कुफलोह शिशुमारतोमरं पञ्चवर्णा प्राक्रा

लिंभं मेधवद्धोलाति मे त्रैलोक्य प्रपितामह धलास्तो शिवं विश्वं गणपतिं त्रिवेदं ॐ विश्वकर्मा भूतग्रामं च

नानन्मं वैरवावाह्य पूजयेत् ॐ नैर्ऋत्यादि पूजासमये पातालिका मंत्राः इंद्रः सुरपतिश्रेष्ठो वज्रहस्तो

महाबलः शक्तिहस्तो महावीर्य तस्मै नित्यं नमोनमः सर्वतेजोधिपो देवो रक्तवर्णो महाबलः

पद्मनाभ त्रिलोचन शिव शंकर हर हर ॐ सर्वतोभद्र

दंडहस्तः कृष्णवर्णो धर्माध्यक्षो महाबलः प्रेताधिपतिर्यस्तु म्यं यमराजाय ते नमः सर्वरक्षोऽधिपो
देवो निरृतिर्नीलविग्रहः महाखड्गधरो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः नागपाशधरो नित्यं मकरस्थो दि
शाकरः निमग्नः शुक्लवर्णोऽस्य नमोऽस्तु वरुणाय ते सर्वप्राणोऽधिपो नित्यं सर्वजंतुषु संस्थितः ध्व
जहस्तो मे धूम्रवर्णोऽस्ति तस्मै नित्यं नमो नमः सर्वनक्षत्रमध्येशः सोमो राजाव्ययः स्थितः कुन्दवर्णोऽग्नि
दाहस्तस्तस्मै नित्यं नमो नमः सर्वदेवाधिपो देव ईशानः शुक्लविग्रहः शूलपाणिर्द्विपाद्रोद्
दृष्टिश्च पत ये नमः ब्रह्मणोऽधिपतिर्देवो योऽनंतो नीलविग्रहः पातालवसतिर्नित्यं अनंताय नमो
नमः पूलो पद्म कुंकुमाकारो वृद्धो सर्वार्थसाधकः सर्वलोकपतिर्ब्रह्मा तस्मै नित्यं नमो नमः १ इति
ततः सूर्यादिभूतग्रामांतं पंचाशद्देवताभ्यस्तत्तन्मंत्रैस्तैः सूर्यायेत्युदोदनबलिं नमस्कारादिप्रयोगतो
बलीन् दद्यात् तत्र सोमाय घृतपायसं यमाय माषमसूरान्नं वायव क्षीरोदनं वरुणाय दध्योदनं कु
बेराय घृतान्नं धनदाय कृशरान्नं रुद्राय मांसोदनं केतवे चित्रोदनं अधिदेवता प्रत्यधिदेवताधि
नां पूर्वकादि ये च मंत्राः पायसबलिः इंद्रादीनां दशानां माषोदनबलिः ततः प्रायश्चित्तः पूर्ववत्कुंड
मूर्ध्वतः पश्चात्पूर्णाहुतिं तत्पश्चाद्गृहे दिक्पालेभ्यः पूर्णमण्डपे तत्र दिक्षु तेन स्नापयित्वा गोरसर्वप्रयोगे
चन तथा दूर्वा निवस्त्रप्रयोगे लिंगं पदा वधूं रक्षां बलान् इति मंत्रेण वध्वा प्रजापतये इति

प्रकोस्विप्रकोह पूर्व जातवेदस्मक्रो सं धी रक्षो इत्ता व रूपवित उग्नो प्रजो हयं जातवेदस्मक्रात मन्यो इत्ता वरुण वि

वे २

धृपत्न्ती पांशो नावदं स्वर्गतातंत्रास्वता दिकं प्रक्षिप्य तत्र ध्रुवो सोमिति मंत्रेण पूर्व निखनेत् ततः प्रतिकुंड
समीपे ईशान्यां कलशं स्थापयेत् कावा तत्र सर्वे समुद्रा इति तीर्थानि न्यस्य वरुणं पूजयेद्गुरुः ततः प्राच्यां
कुत्स्निज स्वे स्वे कुंडे स्थाने होमं कुर्यात् मार्गेण अग्नि प्रज्वलनानंतरं आधारं कुर्युः तत्र प्रतिकुंडं प्राच्यादि कुं
ड प्रमंति कुंडे दक्षिणतो यजमानः हुत्वा विश्वे नलमादाय पश्चिमे [illegible] इंद्रादि सूर्य सोम भौम बुध गुरु शु
क्र शनि राहु केतुन्य ग्रहस्य ये मास्तुंद विष्णु ब्रह्मे यम कालचित्र गुप्तादि देवताभ्यो [illegible] भूमि गृहे स्थि
ते [illegible] सर्प प्रजापति [illegible] देवताभ्यो [illegible] लोकपालेभ्यः
इंद्राग्नि यम निर्ऋति वरुण वायु सोम ईशानानंत ब्रह्मेति दिक्पालेभ्यो ध्वजेः [illegible] गणपति [illegible]
धिकान्नंत [illegible] विश्वकर्म वरुणाग्नि वायु सूर्य प्रजापति स्विष्टकृदादि पूर्वोक्त तत्र देवताभ्यो नमो नमः
जेत [illegible] द्वारपाले [illegible] होमः कार्यः [illegible] द्वारपाले जपन्मंत्रा उच्यंते [illegible]
सू [illegible] पवमाने [illegible] सोम सूक्तं [illegible] मंगलं [illegible] ध्याय [illegible] सोमं [illegible] सूक्तं [illegible]
[illegible] पवमानं स्वादि [illegible] सोम सूक्तं [illegible] सोम [illegible] इत्यादि
[illegible] तत्र [illegible] मंगलं [illegible] ध्याय [illegible]
[illegible] दक्षिणे द्वारपाले [illegible]
[illegible] पूर्ववत् [illegible] प्रजापतिने १

८

श्लोकाध्यायं शुक्रियं च मण्डलाध्यायमेव च इन्द्रस्य वस्त इत्यादि मंत्रान् श्लोकाध्याये देवसवितः प्रसव इति सादि
कं शुक्रियं कं यंवा यं च घे इत्यादिकं मंडलाध्यायमादित्यो वा एष एतन्मंडलमिति तैत्तिरीय श्रुतिः वामदेव्यं यदिहसामार्थं तद
न्यथा वृद्धसूत्रे पर इन्द्रसूक्तमतः पर अनुवाकमादित्सामानि शान्तिकाध्याय एव च आरण्यकानि ज्येष्ठसामानि पृष्ठ्यमेकादश
वामदेव्यं कवा न श्चित्रमित्यादि स्याम पिप्पीतं च इन्द्रसामत्यमिष्टि इत्यामर्हे इत्यस्य ज्येष्ठसाम मूर्धानं दिव इत्यस्यार्थं तद
मभित्वा शूर नो नुम इत्यस्य पुरुषसूक्ते सहस्रशीर्षेत्यादिका चतुर्दशर्चं मनो निमिति वर्गे इत्युक्तं उपदोहनि
देवव्रतानीत्यादि शान्तिकाध्यायः प्रवो यज्ञेभिरित्यादि आरण्यकसामानि इमे स्तोममर्हते इत्यादि रौद्राणि तानि प्रथम
गिरः सनीलरुद्रं चैना प्रतिष्ठितं देवी चमधुसूक्तं च शं नो भवेति कात्यायन प्रथमो लोहितःकलापष्ठे नामतात
स्थितौ प्रथमर्चं तां सूक्तं एव यदिमं इत्यादि प्रथमनिरसमं नि रसोऽजन्मानौ इत्यादि नीलरुद्रः प्रभा इत्यादि
इत्यादि प्रप्रसजिता देवी पृथिव्यामतिनीत्यादि मधुसूक्ते मधुवाता ऋतायते इत्यादि रेखा संप्रु मधुपान : पृथिवी सादि
शान्तिकाध्यायः शान्तं इंद्राग्नी भवतामवोभिरित्यादि अपथ्यो नु तत्रिसूक्ते च रौद्रं च पावमानं शुभं मल्लं पौरुषं तु
बद्धानां जपेत्तावदयो प्रपन्नस्त्रि सूक्ते तत्रीय व्रत्य दापत्रीत्यस्य र्चे रौद्रमिमा रुद्राय तवसे कपर्दिने इत्यादि शान्ते
रौद्रं च सौम्यं च कौष्माण्डं जातवेदसं सौरं च ते जपेत्तां हृदा दक्षिणतो नव जुर्वि दी शान्ति मिं दे वो निष्वन्तस्यति सार्व मनु
नुवाकं रौद्रमिमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिर इत्यादि इदं कं च सोमं साम प्रथमं इत्यादि इत्यादिव इन्द्रं च कौष्माण्डं पदेवा
देवा देव हेडनमित्यादि यदुष्पं जातवेदसे वस्त्या हतः कीर्तिलोकादि मनुवाकं सौरं सूर्यो देवी पुरस्तादि रौद्र
मानेत्यादि ग्रहत्रयं येरजै तादुवंसन्ते सोपर्षि तं संहितां तेषां प्रपतिष्यते जाप्यं ज्येष्ठसाम च वामदेव्यं

जपेताद निधनं ९६२

८६ सोमं चैरोरवं स रथंतरं गवांपु तं विकर्णं पर क्षो वृं पवइत्स्तथा गायेयुः साममाराजन पश्चिमद्वार माश्रि
ताः वेदजं पिवासो ममदं तु ते त्यादि सो पर्णो मुरघे दो मधुतामघमित्यत्र श्री लिसामानि ८ इसंहिताग्रामेराजान
मित्यादि श्लोकश्चावंमुच्यतेजातमथसेदत्स स्थानं गीतं पं पूरस्थां गीतं ८ हासामानां मिद्धहवामहेइत्यादि प्रसिद्ध
साम्येसामत्वं तं सं नेयंवा सीतिरौरवं पुनर्मामेत्यत्र प्रसिद्धं रथंतरं गपुमित्वा पूर्णोनुमेत्य स्थानं गीतं गवांपु
तं तेमन्यं तुपृथमं गपुमित्यादि सी लेन्ये तथा गीतं विकर्णं विमुक्तित्य स्थानं गीतं रक्षो घ्नं पुनरक्षाणः गपु ग्ने मुक्षा हि
स्वेताचे गीतं पवः ८ हादि हावेत्यत्र गीतं तथा मध्याय पर्णो गीतं जिर्णं पौष्टिकं तथा गपुतेवल्लराम तपजपेयुः
सर्व एव हि शांतिकपौष्टिके पुष्टि अर्कानाथर्वणानां वल्लराम्नां स्वस्वशाखीयं नत्रत्र अवादानां मागुवत्स्ना इति
पृथानांव सिद्धात्व तु लोगायत्री गपं पाजगतीवल्लरा प्रीतपे जपेयु वित्रियामः माषुवर्त्सा शातिवः पजुर्व
देनां इमं मेवरुणेति ५ ग्याः शुनः शेपावल्लरा गायत्री त्रिष्टुभौ वल्लरा प्रीतये जपेयु वित्रियाम सामगानां
इमं मे पुछलो वल्लरा गायत्री वल्लरा प्रीतये १० पुथर्व णानां म उदुत्तमं वरुणा वल्लरा त्रिष्टुभ वल्लरा प्रीतये
४ प्राग्वे दीतान्त गपश्चमागानंतरं वल्लरा में चैत्याद्रिपात माद्रा हु तो स्ता वतोरे वोदुवर समिद्यु तो भ्य
शुक पात मेत्रा तु नावा पामि बल्लर तमन्तदि जर्कं तद्दिवा शुनः शेपो ह्यद्दत गपुवते हलो उदुत्तमं वरुणा
स्वान्तो गपु ग्ने वल्लरा स्व सत्वान्तो गपु ग्ना वमो म वो ती इमं मे वल्लरा इति गपु द्विदेवताघानां च तुर्णा च
प्राप्यादि कुंडेषु अवेदि अन्तवो हेताः पुधान तमाता पी नं कर्मे स्वस्व शाखा नलादि कृत्वा प्रधानहोमं कुर्युः ४

तत्रक्रमे

सस्र

ग्रहाऽधिदेवताप्रत्यधिदेवताविनायकादिपंचकेन्द्रादिवसुमरुद्गेन्द्रादिदिक्पालान्त दशलोकपालविष्वक्सेनाः प्रत्येकं
मष्टोत्तरशतं सहस्रमष्टाविंशतिं वा पूजयेत्यान्यतमसंख्यया जुहुयात् ग्रहेभ्योऽधिदेवतानां न्यूनसंख्यया होम
इति संप्रदायः तत्र ग्रहेभ्यस्तत्तन्मंत्रैः समिधोऽन्येवा प्राजापत्याश्चः ग्राज्यं च सर्वेभ्यः पृथक् एतन्मंत्रास्तु सामान्यप्रयो
गे ज्ञेयाः क्रमेणाकृष्णेन शिवमरुतां त्रातारमिंद्रं गणरुद्रं विष्णुपृथुब्रुध्नवपा घोरः कालवः शिवो गायत्री
मरुतो यस्य सोम तमो ता हुम तो मरुतो गायत्रीमिति मंत्राः केचित्तु धन्वन्तरिः शिवं गणपतिश्रीः ग्रहे विकाभूत यामा
त्नामपि तत्तन्मंत्रैर्होममाहुः तत्राग्निपो मंत्रः गेध वातं ग्रह विकापा ग्रहे वे नवपालि केग्रहे विके इति प्रायश्च प्र
नग्रामस्तु नाममंत्रेणैव ततः स्विष्टकृत् घृतेनाज्यतया ग्रहं च सर्वोपि वसुलग्रहादि होमादि नप नुष्टयम
प्रत्यहमाव तनीयः स्विष्टकृत् घृतेनाग होमस्तु चतुर्थ दिन एव कार्य इति केचित् पूर्णाहुतिस्तु चतुर्थदिने स्व
ग्रहसंभवे तद्दिन एव वा यजुस्सामाथर्वविदामप्ययं होमक्रमः मंत्रास्तु तेषामपि सामान्यप्रयोगे ज्ञेयाः वसु
ला मंत्रास्तु यजुर्वेदिनां तावत् इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृळय त्वामवस्युराचके तत्त्वा यामि
मि ह्यामे च विनियोगः एवं तत्त्वा यामीति शुनःशेप ऋषिर्वरुणो देवता त्रिष्टुप् छन्दः वरुणप्रीत्यर्थे जपे होमे विनियोगः
गः वरुणो देवता त्रिष्टुप् छन्दः त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वानिति शुनःशेप ऋषिः त्रिष्टुप् छन्दः इत्
ग्नी वरुणो देवता प्रजापतिः ऋषिः शतमिति शुनःशेपस्त्रिष्टुप् वरुणः
ग्न्यादिस्यास्त्वके साजिनत्रिष्टुप् वरुणः वनेषु वीतिकस्माजिनत्रिष्टुप् वरुणः उदुत्तमं शुनःशेपस्त्रि

जगती ५ उद्धुंवर ४

वटुलस्त्रोतं अभि त्वपत्नेजगती वटुल १० निषसादेत्रिपुजाप्रतिर्गीपुत्री वटुलः ११ त्वष्टी मरुद्धोजोज
गती वटुलः १२ एतेषां द्वादशमंत्राणां नववार दत्वा षट्त्रिंशत् संख्या वप्राप्तिः ग्रहादि होममंत्रास्तु सामान्य
प्रयोगरहे ज्ञेयाः ततो ग्राहतिहोमादौ सुन्नरंगादि सामग्रीं गृहीत्वा हुतिहोमं तानि पूर्वी कृत्वा निहत्वा वटुल
होमं कुर्यात इममेप्रथक्लोगा वज्री वटुलः वटुलश्री तये ग्रहास्यहोमे समिद्धोमे चरविनिर्याग: एवं उत्तरतो हेमा
लोगो उद्घुत्तमं गोतम अग्निष्टुप् वटुलः घृतवती मरुद्धजो वटुलः एतेषां त्रयाणां मंत्राणां [illegible] द्वादशमावृ
त्या षट्त्रिंशत् संख्या संप्रति: ग्रहादि होममंत्रास्तु सामान्य प्रयोगरहे ज्ञेयाः तत उत्तरं तत्रैव वह्नि होमांते गृहीत्वा
लोपि समंत्रयः दशम [illegible] ततान् होमांते कृत्वा वाटुलो होमं कुर्यात [illegible] तेन जग्निश्रेयथी वी [illegible] त्रिष्टुप् वटु
लः धामन्धा धाम्नो [illegible] त्रिष्टुप् वटुलः उद्धुत्तममग्ने [illegible] त्रिष्टुप् वटुलः प्रास्मत्पाशान् [illegible] त्रिष्टुप् वटु
लः एतेषां चतुर्णां मंत्राणां सप्तविंशतिवारमावृत्त्या अष्टोत्तरशत संख्या संप्रति: ग्रहादि होम मंत्रास्तु सामान्य
प्रयोगरहे ज्ञेयाः ततः पुनरष्टात्तान् होमाद्युत्तरतंत्रं कुर्यात गृह्यपार्श्वे प्रिस्वकुंडे स्वल्पतोयेन विधाय एवं
मेवै ताभ्यां देव ताभ्यां जुहुयात एवं रात्रावध्विवासं निर्वर्त्य चार्द्धः कुंडाभ्यां स्थापितकलशे [illegible] गजस्था
नाश्वस्थान रथ्या वल्मीक सरित्संगम [illegible] पंचरत्न सर्वौषधि नीरखोमह [illegible] लक्षा [illegible]
पंचपल्लवान् कुंकुमकर्पूरकस्तूरिका सर्वगंध पुष्प प्रक्षिप्य [illegible] यजमानं प्राङ्मुखं सर्वौषध्यादि लिप्त

पूर्वप्लीस गृहीतं मा त्रिजटुदग्नुलोः सूर्यैर्द्यात पुण्ड्रवसि पल्ल वे लोभिश्व येवुः ष्मापद्रेणुप्सु मंत्राः स्तुनत स्था
धाकाः पोरलाष्ठ स्तुन त्वा मम गृहं लिता घासामान्य वुधो गोक्राः ततो यजमानः स्वधू वेषः पूर्णं स्तव उदक्
लेभ्यो रव त्रिगुणिता यथा पाद्य कृदक्षिणं दद्यात् मंडपाद् हि श्वान्यं दद्यादि ग्रेरलनातवलः मंडपमध्ये
वेदिमदन रत्नादवः गवत्रपुरोगाः कुशतिलयवजलान्यादाय गृहे स्थापिदं पातं यी मुकजलाप्लात्र गौडु
मृत कृते तदधि वासनपुत्तिकार्थं द्रदेवताः शातं गागवुह वर्षविंशापे यथा तं वा षड्विंशन्तं वापि पविंशति
वा पुष्प मूर्धं संपुद्देनमममेति दद्यात् ऋत्विज हस्तास्तु वर्ण क्रमेणगन्धं हस्तं पुष्प मंत्रं कृत्या तदधो धः [illegible] स्या
पनीयाः ते च स्वस्ति पुण्याहं कामस्तु तिं पठेयुः ततः कर्मांगु देवताः प्रीयन्तामिति यजमानेनोक्ते सुप्रीता भवं
त्विति वदेयुः ततो यजमानः कुलं गन्धं जलाक्षत यजलेन नकर्मे गादि भूषितां गां यथा शक्ति संपूज्य तलपूती

स्व

वेनुमतीगृहभूतं तं पूपवत्स नीमनवे दृशा स्या व्यत्क्षु मूले दक्षिणा विस्मदेनेदाप्य मंत्र पृथिवी नमभितेम प्रक्षेपि
त्विमं त्रेणाय ताद्ये ते तदंतीमामनुमंत्र येत् त्र मंत्रः इदं सलिलं पवित्रं कुरुष्व शुद्धाः पूताः मृतताः संतु मां
मा मारखे तीसर्वतीर्थाभिषेकं लोकाल्लोकं तदतेती र्थ तेथेति याप्तिधूपात्मार्गे तुर्गां त्रिरस्तारे मामवेदिति
दृढ़ना स्याशीर्या दातं ततो यजमानो गृहलात्यादधे स्ताःपुञ्चेल गेना जलेगन्धच्छ वेदमंत्र स्वयं पठेत ते
त्रु सम दक्षिणे मिमं धर्मोत्तरा रत्नापर्थ ऋत्विग्लोम समतत्र मानदे ला तव नाम गृहं वदस्ति जिहूवेत्वा नामस्त

पेधानीरोपनदिवापे वा सूर्य्यं स्वर्गस्मि वृपेषामप्युसदस्कृतं तैस्मै नमस्इति ततो जले पूर्व्वेष्णाग्न्यामुत्तरामि
मुखाग्गेः पुष्पं गृहीत्वा जले स्थित्वा यजमानो गङ्गान्वितोऽथ यव कुशादिभिर्देवमनुष्यपितृतीर्थ
तर्पणं स्वशाखोक्तं कुर्यात् । एवमन्यानपि तर्पणानि स्वेच्छया कुर्यादिति ततः निर्म्मलत्वान्नलिन्निवितः ततः पुष्प
लग्नं च एवं शाखायामुक्ते तत्र मन्त्रः । गङ्गा पापं शशी तापं धर्म्मं कुन्तेन नोद्य तथा पुनः पुनन्तु विष्णुर्वि
श्व पुण्यवहन्ति देवी दृष्टिसन्त्य स्वः पिपर्त्तुत्तरवैति सूर्य्यवंशाय भगवतीहिमन्यापि तथा वं भगवन्ते श्याम
गुह्यं तत्तन्मध्ये विश्वतन्नीपि वपुष्प मुदकमाचरं तीति ताम्रत्याचरेत् वादिहिं कुर्यात् तदा हिं कत्त्वं तीव
स्वपत्नीवसूनां वत्समिपन्तीमनसाम्याम्यात् दृत्त मष्टिमर्पयो पुष्पं संवद्धं तां महतेसौ भगावेत स
नुमे त्रयेत् ततः धृतवस्त्रो योनोपयजमानस्तां पूज्य सामगा वपुति पाद्येत् पुति पञ्जित्वा देवनात्र दक्षिणो
त ततः कुङ्कुमाक्तेन विचित्रता सूत्रेण जलाशयं वेष्टयित्वा तत्समीपे उपविशेत् तदन्तु प्राग्मासोदितः धूममम
कलदित्तां हमप्राचीं पपरत्नपुतां दध्याक्षतमहानद्यां जलपुतामासाद्याद दृश्येष्वनुभिर्म्मन्त्रलिङ्गैः स
ह स्नापयेत् स्थित्वा गाधे जले सौवर्णीं कूर्म्म मकरौ प्राग्गतेन सभागयोः पूर्व्वदृष्टौ रौप्यावाह्य
तरं ताम्रं दक्षिणाभिमुखं वायुलौमैत्रैः पुक्षिपेत् ततः सन्तोदेवी गृहस्य स्या गीतेनाथर्वणसामार्ग्याऽपाहिषेति तयेन
चोदङ्मुखस्तां गात्रीं मुञ्चन् कुर्यात् ततः सर्व्विग्रहदत्तच मेत न तावयजमानः प्राङ्मुखो जलोत्सर्गं कुर्यात्

पुनः श्रीमेत्विंन्द्र वं पुनरायुः पुनर्म्मनः पुनर्द्धीता मे पुनः पुनर्धीरमामे तनूर्म्मे रक्षमानसामृत

तं पूत्सृट

श्रः सर्वे... ।१४ ...

ततः कुशाजलवह्नितिलानां नारायणदेशकालसंकीर्तनांते शापक्षयपूर्वकं द्वादशपगमनानंतरं व कुंडत्वेन
लावण्यं कस्तु लोकभोगानुभवपूर्वकं पतं हृदजालाय ग्विष्णुममहत्वरः पुनः तिलोकगमनार्थं तल्लो
कभोगोत्तरकाले सर्पयोगवलेशापूर्वकं हिमवत्पदमुद्गारि फामो हिमवंत डागादिजलाशयं वडुलेखं ता
कं स्नानपानावगाहनाद्यर्थं सर्वेभ्यो भूतेभ्य उत्सृजे इत्युक्त्वा जलाशये निक्षिप्य जलं भूमौ निक्षिपेत्।
न तेमेवं त्वं जपेत् सर्वभूतेभ्य उत्सृष्टमये तज्जलं मूर्जितं रक्षंतु सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः
सामान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं जलं रक्षंतु सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः इति ततो गुडं मंडपस्य प्रा
गादिदिक्षु इन्द्रादिभ्यः सर्ववन्माषभक्तबलिं दद्यात्। ११ यथा पारत्राणं [illegible] पक्षाले पूर्णंतत्र
१८ गुडुरक्षकभूतपवंगुग्गुनंता वासुकि तक्षक कर्कोटक पद्म महापद्म शंखपाल कुलिका नाम नागानि प्रसिद्धं गलि
खित्वा प्राक् स्थापितसजलं जलाशयं पुष्कप्यालोऽस्य तत्र वडुलकं पूजयित्वा हकं पूतप्रमाणमध्यं तत्र लिखित
नामानं नागं तीर्थजलाप्लुतानां वन्नी वपुष्पो भवानां जलाशयाद्वालयात्तु घतुसातेऽम्हात्मपेय दशविध
लोनं तमालं त्रिमिताना व वहा पुनः पुनर्नागो हासगायन्तु हातिष्ठेत्या द्वाद्य स्यापध्नि लोऽनेनेना गेनास्य जलाशा
यस्य रक्षा कर्येति जनेभ्यः श्रावयित्वा तं नागं वत्सं वमुकनामानम् इति नाममंत्रेण वस्त्रादि
पूजयेत् पश्चिमे तं ध्विब तुलसमस्तकोपरिथ्य लोहमयं पत्रमादेपपदेति ततो जलमध्ये प्रागेव पक्षा

११

धुरा धो कवा स्यू लाय प्रथिवी ध्रुवं विश्वमिदं जगत् ध्रुवासः पर्वता इमे ध्रुवा स्त्री पतिकुले इयं
ध्रुव ... ध्रुव गर

तत् खात समीपे र्चितां वह्निं नयेत् ततः खातदधिमध्ये क्षत कुशतीर्थजल पंचरत्नानि पुष्पाणि
धुर्वा धारयेति मंत्रेण वह्निं समारोपयेत् ... नंदं ... प्रणालं धूपधाम्ना नक्षत्र मित्र ... ततो
वर्तमानो गंगादितीर्थजलं जलाशये पुष्पाणि ... विष्णपदेत कुंडे सर्व गंगा प्रभासः पुष्कर
श्चैव एतानि पंच तीर्थानि तडागे निवसंतु मे वितस्ता कौशिकी सिंधुः सरयू चर्मण्वती एतानि पं
चैव ... लौहित्यश्च यथा ... एतानि यमुना नर्मदा टेवा चंद्रभागा च देविका एतानि गोमती
वापी तीर्थ गंडकी सागरस्तथा एतानि इति पठित्वा जलं ... विधि
... जलाशये ... प्रदक्षिणां कुर्यात् ततः ... पापवेत् ... दिन
स्थापित देवतानां पूजनं कृत्वा ऋत्विग्भिः सह होमं कुर्यात् ... होमं कुर्यात् त
दंते ... निवार्य स्वस्व कुंडे ... पूर्णां ... होमं कुर्युः ... भवेत् ... वासनं ...
... वरुण पूजनं ... कुर्युः ...
... नाद्यः ...
... ... सत्यं ... रत्नं ... सर्वतः ...
... ... इत्युल्लिख्य सदस्यानि ... नामिकाम्यां
... रत्नं ... ... पामत ... सा ... दिशः ... साधि

रेखामध्ये ऊर्ध्वं त्वा मिमिति ब्रह्मणे स्तोत्रावाजस्य वक्ताद्वेद्यत्र भुवःस्व । अग्निमीडे इति चाद्युलामग्निं प्र
तिष्ठापयेत् । गृहस्थस्य गर्भेद्रविद्धि दक्षिणे तो ब्रह्मासनमास्तीर्य ब्रह्माणं ज्ञानमिति ब्रह्मासनमुपवेश्या
कोऽहिंसित्विति कुशाग्रपरिस्तरणं ता पात्रं सजलं स्थापयित्वा । प्राक्कलशोच्छ्रितो ऽग्नेः पूर्वकलशं निधाय
तं जलेनैव द्विगुणं सं पूज्य कपालं च्छित्रा अग्न्यग्निं परिस्तीर्य गायत्र्या तु दर्भैः सासाद्य प्रोक्षणी पात्राणि
च पवित्रं पात्रमासाद्य विस्मोरत्नमसीति पवित्रं छित्वा प्रोक्षणीमासादये इति प्रोक्षण्यां पुनीतो दक्षिण
स्यां पूर्वामहस्ते कृत्वा दक्षिणेनोत्तरं गृत्वा । पूर्वं वस्त्रोक्षा से पवित्रे प्रोक्षणीपात्रं संनिधाय स्था
ल्या माज्यमासिच्य वैतन्ये साधिश्रित्याज्यं त्वे ते वेद्य । अग्निदृतं पुरोदधे इति पर्यग्निं कृत्वा ज्ञा
नारग्निं द्रमिति शुद्धं पात्रं । शुद्धितो सीति सम्मार्गं कुशैः समस्त्यं पुनः । पुनः ऊर्ध्वं तत्र इति
पुनः उत्तार्यं च हे विनिधाय पात्रे वलेन मम सात इत्याज्यं मध्ये स्व सवितुः प्रसूत जेत्वे तत्र वेद्य
प्रोक्षणीमपि पुनः स्थापयेत् । ऊर्ध्वं तस्मि पूर्वमने कुशानादाय समिधाग्निमिति मित्रासमिधो
स्या धाय विष्णवे नमः । शिरस्यग्निं पर्यग्नि तदे वाग्निस्ताहादित्य इत्यग्निं संप्रत्य देव सवितुरि
ति प्रोक्षणी जलेनाग्निं पर्युक्ष्य पुनीतापवित्रे धृत्वा दक्षिणे जानु आच्य प्रजापतये स्वाहा
इन्द्राय स्वाहा इन्द्राय स्वाहा अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा भूः स्वाहा भुवः स्वाहा स्वः स्वाहा ॥ १२

ॐ पर्जन्ये ३ पुरोने सान्पर्जन्यो ३ पुरोन ३ पुपाष्ट्या गनये तेभ्यः ततः उदकु मे इति प्राक्प्रिन्तं कृत्वा पूजा पूर्णनेव स्वाहेति
जुहुयात् ततस्ति स्वगमिष्यामीहितिष्टि मर्मनस्नाथ गृहं कृत्वा इमं मे वरुण इति मंत्रेण ऋढ़ंते ततोपसमाभिमंत्र
तेनाग्निमभ्युक्ष्य गायस्त्रा सविवेष्टं च दश कृतो हुत्वा इमं मे वरुण इति वरुणाय पश्चात् माऽस्या कृति जुहुयात
भूः केपि स्वाहेति त्रयेण कृत्वा गवेयस्विष्टकृते स्वाहेति जुहुयात् ततः इमं मे वरुणेति पूर्णां कुर्यात् होमः
ततोग्निपूजा आयुष्यादिकरणं ततोग्निविसर्जनम् ततो गच्छ त्रिगम्या हिरण्यं दद्यात यजमानाभि
षेकः यजमानकर्तृकं पुनः पूजनं गणादीनां यान्तु देवगणाः इति देवता विसर्जयेत ततो पञ्जोपक
रणादिकं सत्विग्भ्यो हिमपात्री वस्त्राणां च गृहे वे मंडपं सर्वं भ्योग्वि मस्य दद्यात गृहकुत्यर्थ स्नो
तगर्व दीपहिरण्यं दद्यात ततो ब्राह्मणान् सहस्रमष्टौ तरष्टोत्तरं शतं विंशतिं वा यथाशक्ति तर्पणं भोज
यित्वा भूयसीं दत्वा व्रतस्य समाप्त्या प्रमादात्कुर्वतां कर्म न्यूनं विविधं यत्स्मरेत ० इति तडागोत्सर्ग
प्रयोगः ०१ अथ वापीकूपोत्सर्गो भविष्यो तटे वापीकूपविधानं कथयामि तवाप्रं कुंडमंडप
समाटन्भूषणाच्छादनादिकं तडागविधिवत्पुर्वोक्तप्रयोगो तारणादिकं ० अकालमूलान् कलशान्
वापीमूले कुदापयेत जीर्णे दद्यात् समापुक्तान क्षितपं दनयार्चितान क्षितवस्त्रकुगंधैः मानसमा

आपविन्यापडुं तथा धमगोवपत्यधिपयावं पुष्पमर्पयन त्वत्वा कृतो ह्रस्वा भूर्भुवः स्वरिति क्रमात
व्यस्तां समस्तां श्रीति पत सः ग्रहहोमं कुर्वीत वाग्निः स्वविधं नवग्रहाय बलिं द्यात लोक
पालेभ्य एव च वा ग्रहाय नित्य सूक्तानि जपेत् गृहि जपं गायत्र्या वे होमं चैव मंडलकं पञ्चगर्भ प्रफलापयेत
तन्त्र ध्येषु जपेत् ग्रहं भं वुध लोलाले कसावं तथा मृत्स्य क पञ्चप मे ग्रहाणां ये हम धेयं धिवासयेत सि
त्रैश्चत्रिम भू तानां धनदेश्च नकं क्षितिलां वे घोरा गामि भू तानां शारदल्प शारदलां पिवां रथुनै नव
धमं त्रैलवडलाय विसर्जयेत् उग्रा दाया याहयेदेश मने नैव वि शेषतः नम स्तो विष्वक् प्रापन मावि
ह्मो ग्रपो पते सानि धं कुर्ुदे वे शमसं न कुर्यादिह्न रत्स्य तत्तं हृदिह्न लाद्या पुत्र लेलं स्थाविशेषतः
दोः स्थाप काय द्वाप व्यास जन घा नि वारि ते सर्वे वामेधु हन व्या मेव पा दानिकोविभिन्नः शत्रुपि
शेषः पुति कुंडकल शां स्थापनं समपेवा दिपतु दिं हुत्वा न्यापयेत्सितवा वि पुगछ नानुकूले
मान्धकल यान स्थापयि त्या तेपुतीर्थमायाह्य नमस्तेविष्वक् प्रापति नेपुष्पि सुमायाह्य पूजयेत तनोमदवे घो
षड माद्ग्रहलोक पालादि स्थापनानंतरं मध्ये ग्रंभं ध्रलोलांक शार्वं यावाह्य तत्रैव सोव नौ पूर्वे सोपं मनस्व
त्रैपुमव पमंडकं पव रत्न तीर्थ जलादिपुतायां तामु पाज्या मधिवास्य पुतिष्ठाप्य संपूज्य तडाघ लिं दं त्वनमूप
नरत्न नेध प पानातवव मये यदु पुपित्वा माना तव्य सलतता प्राहृति धिच्य तस् पूर्जा
तो द्वित्वा तद्गात्सर्ग वद्रा ग्रामे त्रैपव पदुं देव रत्नमित्यप्या ना पूरक मछा तरशा तमाज पुत्तो द्वित्वा

सहादिपिण्डकर्मान्तानां पुत्रैः कर्मणा विंशतिं समिदाज्यपायसतो जुहुयात् ततो बहुललोकपालादिभ्यो ब
लीन् दद्यात् समन्तात् ग्रामं भ्रामयेत् इदं सलिलमिति मन्त्रपाठः ततः कूर्मादिपुत्तलिकामप्यग्रे एवमेव
ड्लिते जले प्रक्षिपेत् ततः उत्सर्गः ग्रामसर्वार्थं गां गुरवे दद्यात् ॥ एवं सर्वमात्स्यपुराणीयजलोत्सर्गविधिवत्
इदं वापीवृक्षकूपतडागानामपि तासां तेषां वापीकूपादिके त्विमां तस्य तत्फलं तावत् ... वापीकूपतडा
गेषु संस्थितं प्रथमं जले ॥ एवं तु ... सर्वं तज्जलं सूतिकासमम् इति निदानं गमनात् उत्सृष्टं जलं पङ्केन
वापीकूपतडागस्वत्वं ... इति केचित् ॥ ... सर्वं प्राणिनां ... स्वत्वात् स्वस्यापि न दत्तं तत्तु
न ... भावे न ... स्वपरम् ... इति ...
॥ इति भविष्ये ... वापीकूपतडागोत्सर्गविधिः ॥ ॥ अथ वापीकूपतडागादिषु ...
... कृतं ... सर्वदेशे ... न शुद्धिः ... जले ...
... शुद्धिः तथा ...
... वापीकूपतडागेषु ... अशुचिस्पर्शे ...
द्धिः वापीकूपतडागेषु ... प्रक्षिपेत् सर्वं जलम् ... जलोद्धारपूर्वकं पञ्चगव्यं प्रक्षेप
णात् शुद्धिः वापीकूपतडागजले मनुष्यमले तु जलस्य ... ततः ... शुद्धिः एवं मूत्रपुरीष
... गोमूत्रादि ... मार्जनमित्याद्यादि शुद्धिः
...
...

ग्रामे यत्नेनापि च राजेन्द्र विप्रलोके प्रयत्नतः सप्तपुत्रसहस्राणामेकएवकरिष्यति कर्तव्य इति शेषः भारते ऽपि कीर्तिश्च मा
नुषे लोके पुत्रश्चैव शुभं फलम् गङ्गातीरे तानानां तेषां मनोऽपि तत्वं शोभ भारत तस्माद्वृक्षरोपणं तस्माद्वृक्षांश्च रोपयेदिति
मात्स्ये प्रासादानां विधिं वक्ष्ये ऽद्यानभूमिषु तडागविधिवत्सर्वमासाद्य जगतीश्वर ऋत्विग्मण्डपसंभारमाचार्यं चापि
पितादृशः पूजयेद्ब्राह्मणांस्तद्वद्धेमवस्त्रानुलेपनैः सर्वौषध्युदकैः सिक्तान् पिष्टातकविभूषितान् पिष्टातकं गन्धचूर्णम्
वृक्षान्माल्यैरलंकृत्य वासोभिरभिवेष्टयेत् सूच्या सौवर्णया कार्यं सर्वेषां कर्णवेधनं गन्धं जनेनापि दातव्यं तद्वत्कुम्भ
लोकप्रा फलानि सप्त चान्यानि कालधौतानि कारयेत् कालधौतानि सौवर्णानि प्रत्येकं सर्ववृक्षाणां वेद्यां तान्यधिवा
सयेत् धूपोऽत्र गुग्गुलः श्रेष्ठस्ताम्रपात्रैरधिष्ठितान् सप्तधान्यपुतान् कृत्वा वस्त्रगन्धानुलेपनैः कुम्भान् सर्वेषु वृक्षेषु
स्थापयित्वा नरोत्तम सहिरण्यानशेषांस्तान् कृत्वाथ बलिनिवेदनं यथा वल्लोकपालानामिन्द्रादीनां विधानतः वनस्पते
श्च विद्वद्भिर्होमः कार्यो द्विजातिभिः ततः शुक्लाम्बरधरां सौवर्णकृतभूषणां सकांस्यदोहां सौवर्णशृङ्गां गामप्यामतिशालिनीं
पयस्विनीं वृक्षमध्यादुत्सृजेत्तामुदङ्मुखीं ततोऽभिषेकमन्त्रेण वाद्यमङ्गलगीतकैः ऋग्यजुःसाममन्त्रैश्च वारुणैरभितस्त
था तेनैव कुम्भसलिलेन यजमानमभिपूजयेत् ततः शुक्लाम्बरधरो यजमानोऽभिपूजयेत् गोभिर्विभवतः सर्वानृत्विजस्तान् समा ऽति
हितः हेमसूत्रैः सकटकैरङ्गुलीयैः पवित्रकैः वासोभिः शयनीयैश्च तथोपस्करपादुकैः क्षीरेणभोजनं कुर्या
च्चतुर्दिनं चतुष्टयं होमश्च सर्पिषा कार्यो यवैः कृष्णतिलैस्तथा पालाशाः समिधः शस्ताः चतुर्थे ह्युत्सवः दक्षिणापि
पुनस्तद्वद्देया शक्त्यापि तत्र तः यद्यदिष्टतमं दत्वा पुनरपि विसर्जयेत् अनेन विधिना यस्तु कुर्याद्वृक्षोत्सवं बुधः
सर्वान्कामानवाप्नोति फलं चानन्तमश्नुते इत्यादि एतज्जलाशयवदारामोत्सवे ऽपि इति केचित् मानाभावात्

॥ पृथ्वी तत्प्रयोगः । तत्र जलाशयोत्सर्गकालमनुसृत्याधिवासनदिनात्पूर्वेद्युः कृतैकभक्तादिनियमोऽधिवासनदिने प्रातरु
त्थाय उपविश्य ॥ अद्येहेत्यादि मम सर्वपापक्षयपातीतानागतपितृकुलतारणकामो मम गवादितृप्तिकामो वा रामोत्सर्गं करिष्य
इति संकल्प्य गणेशपूजा स्वस्तिवाचनमातृपूजाभ्युदयिकश्राद्धं च [illegible] विधाय ततः तत्पूजनमंडपप्रवेशः तत्पूजनं ततोऽग्निस्था
पनात्पूर्वं ॥ प्रागाद्याशासु तुरगप्रभृति कामधेनु तालवालान् वृक्षान् सर्वौषध्युदकैः स्नपयित्वा तैः पुष्पमालाभिर्वे
ष्टयित्वालंकृत्य सूत्रेण प्रतिवृक्षं स्कंधसमीपे कलशं बद्ध्वा तदुपरि [illegible] कलशप्राने [illegible] जलं कृत्वा [illegible] धूपं द
त्वा मूलं च [illegible] तुरसे वीथिकोपरि यव गोधूम [illegible] कं [illegible] मा कुलिशे चीनकालकसप्तधान्यानि प्रक्षिप्य तेषु
जलपूर्णेन [illegible] ताम्रकलशेन स्थापयेत प्रतिवृक्षं कलशस्थापनं [illegible] दिक्कलशाः [illegible] वृक्षार्चनं क
र्तव्यमित्याहुः । ततोऽग्निस्थापनांते [illegible] सूर्योद्धे लोकपालौ तो देवता जलाशयोत्सर्गोत्सवस्था
प्य प्रतिवृक्षं संप्राप्ते [illegible] संख्याकांति स्वर्लोकला निवेद्य [illegible] मकरादिभ्यो स्थाने वनस्पते [illegible] वीडुं गद्
इति मंत्रेणासादयेत ॥ अस्य प्रजापति वनस्पते वीडु गोहि भूया प्रस्तरत्वा प्रतरणः [illegible] ॥ अग्रन्तदे ॥ पुलि
स्ति मंत्रेण [illegible] शिवं विष्णुं विनायकं कमलामे [illegible] भूतग्रामं चेति संस्थाप्य सर्वान्
पीड उपस्थाप्य ता ते जपतु [illegible] ततो वस्त्रालं [illegible] शिवं [illegible] जलाशयोत्सर्गे [illegible] धूपं निवेदयेत । ततः स
पूजयेत । ततः सर्वेभ्यो बलीन् दत्वा पूर्वकुंडात् [illegible] हुतीः पालाशसमिधः कृसरतिलौ हुतीश्च [illegible]
र्वे ॥ [illegible] वनस्पते इति मंत्रेण [illegible] हुतीः [illegible] तिलैः [illegible] विंशति संख्याको होमः कार्यः
ततो [illegible] विश्वकर्मा तेभ्यो [illegible] दिसमिधिः [illegible] वेः [illegible] तिलै [illegible] प्रत्येकमष्टाविंशति संख्याको होमः कार्यः
ततः स्विष्टकृत एवमधिवासनांते प्रातः कुंडसमीपस्थकलशजलैः यजमानमभिषिंचेयुः [illegible] ततो यु

समुद्राद् ऊर्मिर्मधुमां उदारदुपांशुना सममृतत्वमानट् ॥ घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जि
प्रवामीते पनोदिवो धेवासूर्यस्याद् स्मिभिः ॥ वेवा मेषु लद्दत्यु तते यः त... [illegible]

(margin:) ह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥

३५

तोयस्थलं गत्वा मृदम्मृत्तिकां मुत्सृजेत् तत्र मंत्रः इदं धनं पवित्रं पुण्यं क्षेत्रं ... मम तमस्तु नित्यं मां तारयतो सर्वतीर्थाभि
षेकं लोकाल्लोकं ततस्ते तीर्थे तेति एकवक्षप्रतिष्ठां यां इमं वक्ष्ये मितरहः ततः समुद्रादूर्मिः प्रवामीते पनेदि
व इति मंत्रद्वयं उक्त्वा गां पुच्छोदकेन देवपितॄन् संतर्प्य भूपवसा भगवती इति हि कुरवतीरिति पठायेत्
ततो वनोत्सर्गं कुर्यादिति केचित् सर्वेषं कुशजलयवतिलान्यादाय प्राग्ये हस्तादि इदं धनं गृहाण यद
विनिर्मितं त्रिलोकपितृभ्यः विल्वामलकाभूतं नादिनानावृक्षयुतं वनस्पतिदेवताभ्यः सर्वपापक्षयपूर्वकमहं ता
नागतपितृकुलतारणकामो भगवत्प्रीतिकामो वा सर्वसत्त्वेभ्यो हमुत्सृजे ततः इति मंत्रद्वयं पठेत सर्वभू
तेभ्य उत्सृष्टं मया तद्धनं भूर्जितं रमंतु सर्वभूतानि स्थितिमक्षोत्सवादिभिः सामान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमि
दं धनं रमंतु सर्वभूतानि स्थितिमक्षोत्सवादिभिरिति ततो वृक्षमूले स्थापितफलं शाजलैः पूर्णयजमान
माभिषिंच्य स्नपयेयुः तत्र पठ्यमंत्राः सुरास्त्वामित्यादयः ततो यजमानः प्रविश्य पोत्सवादिकृते तदा
समधुतिष्ठां कर्मसमर्पयं ... मघुक समोत्र भ्यरताश्रतगा गृहपर्षद् पंचाशतं पद्धतिश... तपं पायं शति
णाय प्रयाशात्रि दृढ्दे देवताः दक्षिणा त्वेन वृक्षमग्रं दर्भविप्रेभ्यः संप्रददे इति दत्वा हेमसूत्रयं ... जलीपवासः
शय्यापादुकाछत्रस्त्रतान् ... विप्रेभ्यो शक्त्या देवाद्यात ततः ... ति तत्पंच जपन्न विच्छिन्न दुग्धधारया
वनं त्रिःपरिषिंच्य रक्षं कं वितुंप ... पायये त ततो गृहोलोकपालेभ्यः प्रागबलिं दत्वा दिनप तु

वृषं वृक्षमूले वृक्षोत्सर्गेऽभिषेचनं गन्धादिपूजनं नैवेद्यमधिवासितं देवा[illegible]तानस्पृष्ट्वा होमादि वैष्णवकर्म होमान्ते चरुपाकञ्च चतुर्थीदिने होमसमापनान्ते जलाशयोत्सर्गाङ्गं च चतुर्थीकर्म कुर्यात् तद्दुक्तं [illegible] ततो मात्र वनस्पतिमन्त्रेण [illegible] नात्र नागयष्टिः न तीर्थप्रवेशनमिति [illegible]नारायणः द्रुममपि [illegible]मित्य[illegible] ततोऽभिषेकगृहपूजा [illegible] पूजाविसर्जनं शय्यादानं मण्डप[illegible] प्रतिष्ठायां विप्रभोजनं भूयसीदानं धर्मेश्वरादिस्मृतिजलाशयोत्सर्गव्रतम् ॥ [illegible] श्रीसोमांसक महाशंकरतत्मज महादेवेनेदं कृते भास्करे जलाशयारामोत्सर्गमयूखः समाप्तः ॥ ॐ हरिः ॐ हरिः ॐ हरिः ॥

[illegible]आषाढकृष्ण चतुर्थ्यां बुधे लिखितं दुर्गादत्तेन मिश्रेण संवत १९४५ शिवं ॐ

श्री

पंचरत्न
सोना
चांदी
तांबा
मूंगा
मोती
नवग्रहहोमसामग्री
उदुम्बरसमिध १५
खदिरके भाउर ८२
सरसो
गोरोचन
गुग्गुल
घिउ
वालुकावर्णा ६
वरीसामग्री
सोनाक पुष्प
भेंड ताम्र
चांदीक मत्स्य
सोनेक सर्प
चांदीक मत्स्य
गंगाजल
ताम्रपस्थालीताम्र
पञ्चस्थाली पित्तल
पुत्तली ताम्रजिका
घीस्नानमृत्तिका
भुवः
पुंगीफल
सप्तमृत्तिका
नांदीश्राद्ध सामग्री
स्तंभ ताम्र
स्तंभवेष्टनवस्त्र
कूपवेष्टनवस्त्र
कच्छपादीनां स्थाप
नाग ताम्रपात्र

गोमयवासा
तिल
कुश
चन्दनादिनैवेद्यपात्र
देवप्रीवस्त्र
मधुपर्कपात्र १६
ग्रहन्यानि पताका
रक्त ५
पीत
नील
श्वेत
हरित
रक्त
सूत्र
दुग्धगोकी
सर्वौषधी
बिंबपत्रपूगेनारि
पंचगव्य